לקבלת הגיליון השבועי, השיעור והמדריך לשולחן שבת, ולהצטרפות לרשימת התפוצה

| ניתן לשלוח מייל לכתובת lemala2626@gmail.com **או** **לחץ כאן**

ב״ה | משיעורי רבי אליהו רוזמרין שליט״א

הדמעות שבעיני יצחק אבינו

פרשת תולדות — על המוות, על החיים, ועל מה שהאדם אינו מוכן לאבד

דמעות המלאכים

שנים רבות חלפו מאז העקדה. יצחק הזדקן, הקים בית, הוליד בנים, חפר בארות. אבל דבר אחד מאותו יום נורא בהר המוריה לא עזב אותו מעולם.

"ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות".

מדוע כהו עיניו? רש"י מביא מדרש מופלא. בשעה שנעקד יצחק על גבי המזבח, נפתחו השמים, מלאכי השרת הביטו בו ובכו, ודמעותיהם נפלו לתוך עיניו. הדמעות הללו נשארו שם, ולעת זקנתו כהו עיניו מהן.

צריך להתבונן ברגע הזה.

המלאכים אינם בני תמותה. הם אינם יודעים זקנה, מחלה או כליה. המוות אינו מאיים עליהם, אין להם מה להפסיד, ואין להם חשש שיום אחד ייפרדו מכל מה שאהבו. ובכל זאת, הם בכו.

כשעמד יצחק על המזבח, הם ראו דבר שעומד להיאבד. לא רק גוף, לא רק חיים ביולוגיים. אדם שלם, עולם שלם, עם כל מה שהיה ועם כל מה שעוד יכול היה להיות. והם בכו עליו.

ויצחק נשא את הדמעות הללו בעיניו כל ימיו. מאותו יום, כל מה שראה בעולם עבר דרך אותה דמעה: בניו, שדותיו, בארותיו, הברכה שביקש למסור לפני מותו.

אבל מה בדיוק רואה אדם דרך דמעה כזאת? כדי להבין זאת, עלינו לשאול שאלה שנראית פשוטה עד שמתחילים לחשוב עליה: על מה אנחנו בוכים כשאדם מת?

על מה בוכים?

הרי כולנו יודעים שנמות. אין כאן הפתעה. איש אינו חושב שהוא עומד לחיות בעולם הזה לנצח. אנחנו יודעים שהורינו ימותו, שבני דורנו ימותו, ושגם אנחנו נלך באותה דרך.

ובכל זאת, כשמגיע הרגע, הידיעה אינה מועילה לנו. הלב נשבר, העיניים דומעות, והאדם עומד מול האובדן כאילו אירע דבר שלא היה אמור לקרות. מדוע?

שניים מגדולי הראשונים נתנו לשאלה הזאת תשובות שונות מן היסוד.

הרמב"ם כותב בהלכות אבל: **"אל יתקשה אדם על מתו יתר מדאי... שזהו מנהגו של עולם, והמצער עצמו על מנהגו של עולם הרי זה טפש".**

יש כאן קביעה נוקבת. המוות הוא מנהגו של עולם. כך בנויה המציאות. כל אדם שנולד עתיד למות, ואין טעם להתקומם כנגד סדר העולם עצמו. מותר לבכות. צריך להתאבל. אבל לא בלי גבול. יש שלושה ימים לבכי, שבעה להספד, ולאחריהם מוכרח האדם לחזור אל חייו. אין חכמה במלחמה ממושכת נגד דבר שהוא חלק מן המציאות.

אבל הרמב"ן, בהקדמתו לספר "תורת האדם", כותב משפט שנראה כתשובה הפוכה לגמרי: **"כי תולדת האדם לחיות לעולם, ומן החטא הקדמוני ירדו לטבח כולם, על כן יחרדו, כי מטבעם יתפרדו".**

שימו לב לטענה. האדם נולד כדי לחיות לעולם! המוות אינו טבעו המקורי. הוא נכנס לבריאה בעקבות החטא הקדמון. לכן, גם אחרי אלפי שנים שבהן בני האדם מתים, עדיין יש באדם משהו שמסרב לקבל את המוות.

וכשהוא בוכה, הוא אינו בהכרח טועה. להפך. הדמעה שלו מגלה אמת. משהו כאן באמת נשבר. אדם שנועד לחיי נצח נקרע מן החיים, והנפש מרגישה שהתרחש דבר שאינו מתאים לטבעה.

אבל מתחת למחלוקת על האבל מסתתרת מחלוקת עמוקה עוד יותר: מהו בעצם האדם? ומה ממנו באמת אובד בשעת המוות?

לפי הרמב"ם, **עיקרו של האדם הוא השכל**. זהו החלק שבו מצויה שלמותו הנצחית. העולם הבא הוא עולם הנשמות, בלא גופים. לכן אין לראות במות הגוף אובדן של כל מה שהאדם הוא. הכלי נפגע, אבל עיקר האדם אינו כלה עמו. מאחורי ההגבלה של האבל עומדת אפוא גם אמונה מנחמת: מה שנראה לנו כאובדן מוחלט אינו סוף קיומו של האדם.

אצל הרמב"ן התמונה אחרת. האדם השלם הוא גוף ונפש יחד. כך נברא, וכך נועד לחיות לעולם. לכן הרמב"ן מעמיד ב"שער הגמול" את השלמות האחרונה בתחיית המתים, כאשר גם הגוף שב ומשתתף בחיי הנצח. המוות הוא אפוא קריעה של האדם השלם.

וממילא, הדמעה אינה רק תגובה לאובדן. היא מגלה את מה שאנחנו חושבים שאבד. הדמעה מודדת מה האדם חושב שמת. ככל שהאדם מזהה חלק גדול יותר מעצמו עם מה שנלקח ממנו, כך עמוק יותר השבר.

וכאן מתגלה נפלא: מי שמשלים עם המוות אינו משלים עם הכאב; ומי שאינו משלים עם המוות משלים עם הכאב.

הרמב"ם רואה במוות את מנהגו של עולם, ולכן מבקש מן האדם להציב גבול לצער. הרמב"ן רואה במוות פגיעה בטבעו המקורי של האדם, ולכן נותן מקום לשבר הנורא שהמוות מחולל בלב. דווקא הכאב הזה עשוי להביא את האדם לתשובה ולתיקון. זה מלמד כיצד להגביל את הדמעה, וזה מלמד מדוע אסור לאבד אותה.

כמה מן האדם אפשר לאבד?

אפשר לתרגם את שתי התפיסות הללו לשתי דרכים שבהן בני אדם מתמודדים עם אובדן.

תארו לעצמכם אדם שהפסיד ממון רב. הוא עומד מול ההפסד ואומר לעצמו: סוף סוף, כסף הוא רק כסף. אני עצמי לא נפגעתי.

חבר אהוב מתרחק ממנו. הוא אומר: החיים נמשכים. אדם אינו יכול לבנות את כל עולמו על חברות אחת.

ביתו נהרס, או מפעל שטיפח שנים ארוכות קורס. שוב הוא אומר: אלה דברים חיצוניים. כל עוד אני עצמי נשאר, לא איבדתי את העיקר.

יש כוח גדול בגישה הזאת. היא מעניקה לאדם יציבות. הוא יכול לעמוד מול אובדנים קשים בלי להתמוטט, משום שהוא מבחין בין עצמו לבין הדברים שהיו שייכים לו. אבל יש בה גם סכנה.

בכל פעם שהוא מאבד דבר, הוא מוציא אותו מתחום ה"אני". הוא מגדיר מחדש מה באמת חשוב ומה רק חיצוני. וככל שהחיים פוגעים בו, כך הוא מצמצם את עצמו עוד ועוד. עד שבקצה הדרך עומד אדם **שכבר אין בעולם דבר שאובדנו יוכל לפגוע בו.**

הרמב"ן מביא בהקדמתו את דברי סוקרטס, שכאשר נשאל מדוע אינו עצוב לעולם, השיב: **"מפני שאין לי דבר שאם אחסר אותו אתעצב עליו".**

זו תשובה מרשימה. אבל גם תשובה נוראה. אדם הצליח להשתחרר מכל כאב האובדן. אבל כיצד? בכך שהרחיק מעצמו כל דבר שעלול להילקח ממנו. הוא מוגן מפני האובדן משום שכמעט לא נשאר מה לאבד.

ומנגד עומד אדם אחר. הוא אינו מוכן להפריד את עצמו מכל מה שהוא אוהב. ביתו הוא חלק ממנו. ילדיו הם חלק ממנו. חבריו, גופו, עבודתו, העולם שהוא בונה — כל אלה אינם חפצים חיצוניים המונחים סביבו. הם מרכיבים את חייו.

לכן כאשר אחד מהם נפגע, משהו בתוכו נקרע. הוא פגיע הרבה יותר. כל אהבה שלו פותחת פתח לעוד כאב. כל התקשרות היא גם אפשרות של אובדן.

אבל דווקא משום כך חייו רחבים יותר. הוא אינו מציל את עצמו מן הפגיעה באמצעות ויתור על ההיקשרות. הוא מוכן להיות פגיע מפני שהוא רוצה לחיות את החיים בשלמותם.

לחיות את החיים במלואם, הוא היכולת לפתוח את עצמנו להיות פגיעים וכואבים.

והוא גם האיש המסוגל לקוות לתחייה. שהרי רק מי שמרגיש שמשהו אמיתי אבד, מסוגל לצפות באמת לשובו. מי שכבר הכריז שהדבר שאבד מעולם לא היה העיקר, מה יש לו לבקש שיוחזר?

שמונה השנים של הרמב"ם

וכאן מתרחש דבר מרגש. הרמב"ם עצמו, האיש שכתב כי המצער עצמו על מנהגו של עולם הרי זה טיפש, ידע היטב מהו לב נשבר.

אחיו דוד טבע בים. באיגרת שכתב לאחר מכן סיפר הרמב"ם על המכה הנוראה שניחתה עליו. הוא עבר מחלות, נדודים וצרות רבות, אבל אובדן אחיו היה קשה מכולן. שמונה שנים חלפו, והוא עדיין לא מצא נחמה.

"והרעה הגדולה שבאה עלי באחרונה שהיא רעה מכל רעה שעברה מיום היותי עד היום הזה והיא פטירת הצדיק זצ"ל שטבע בים הודו ובידו ממון רב לי ולו ולאחרים והניח בת קטנה ואלמנותו אצלי ונשארתי אחריו כמו שנה מיום שהגיעה השמועה הרעה נופל על המטה בשחין רע ובדלקת ובתמהון לבב וכמעט קט הייתי אובד. ואח"כ עד היום הזה כמו שמונה שנים אני מתאבל ולא התנחמתי. ובמה אתנחם והוא היה על ברכי גדל והוא היה האח והוא היה התלמיד והוא היה נושא ונותן בשוק ומרויח ואני היתי יושב לבטח והבין בתלמוד ובמקרא והבין בדקדוק הלשון ולא היתה לי שמחה אלא בראותו. ערבה כל שמחה והלך לחיי העולם והניחני נבהל בארץ נכריה. כל עת שאראה כתב ידו או ספר מספריו יהפך עלי לבי ויעורו יגוני כללו של דבר כי ארד אל בני אבל שאולה. ולולי התורה שהיא שעשועי ודברי החכמות שאשכח בהם יגוני אז אבדתי בעניי" .

אפשר כמעט לראות את שני הצדדים עומדים כאן זה מול זה. מצד אחד הרמב"ם הפוסק, היודע להעמיד את המוות בתוך מנהגו של עולם ולצוות על האדם שלא ישקע באבל בלי גבול. ומצד אחר הרמב"ם האח, שאדם אהוב נלקח ממנו, ושמונה שנים אינן מספיקות כדי לסגור את החלל.

אין כאן צורך למהר ולפתור את הסתירה. דווקא המתח הוא הדבר המעניין. האדם שהעמיד את השכל במרכז תפיסת האדם מגלה בשעת האובדן עד כמה עמוקה ההיקשרות אל אדם אחר. כמה ממנו היה בתוך אחיו.

הדמעה שלו מדדה כמה מן הרמב"ם ירד אל הים יחד עם דוד אחיו. ועכשיו נחזור לפרשת תולדות.

עשו והפילוסוף

הרמב"ן אינו מסתפק בדברי הפילוסוף שאינו מצטער על דבר. הוא מביא גם משפט נוסף, נוקב לא פחות: **"מה מאד נפתה מי שידע כי נוסע מן העולם וישתדל ביישובו"**.

כלומר, איזה שוטה הוא האדם היודע שיום אחד יעזוב את העולם, ובכל זאת משקיע מאמצים בבניינו. הרי ממילא אתה הולך מכאן. למה לבנות? למה לנטוע? למה להשקיע שנים בדבר שלא יישאר שלך?

הרמב"ן רואה בכך כפירה סמויה. העולם נברא כדי שהאדם יעסוק ביישובו. מי שנמנע מלהתקשר אל העולם מפני שסופו לעזוב אותו, מחמיץ את עצם תפקידו בעולם.

ועכשיו הקשיבו לעשו. הוא חוזר מן השדה, עייף ורעב. יעקב מציע לו למכור את הבכורה, ועשו משיב: **"הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה"**.

הרי זו בדיוק שאלתו של הפילוסוף! אני הולך למות. ומה שווה לי דבר שלא יישאר שלי?

הבכורה אינה רק כבוד שאדם מחזיק בידו עכשיו. היא אחריות, עבודה, המשך הדורות. כל כולה פונה אל העתיד. אבל עשו שואל מה העתיד הזה שווה לו אם הוא עצמו עומד למות.

וכאן נוצר מפגש מפתיע בין שני אנשים שנראים רחוקים זה מזה ככל האפשר. האחד פילוסוף, המתבונן בעולם מתוך חכמה ומבקש להשתחרר מן ההיקשרות אליו. השני צייד רעב, שאינו מסוגל להמתין לקערת נזיד.

האחד בז לעולם מתוך התבוננות בסופיותו. השני בז לבכורה מתוך אותה סופיות ממש. עשו והפילוסוף הגיעו לאותה מסקנה: אחד מתוך ספר, ואחד מתוך הסיר.

שניהם שואלים למעשה את אותה שאלה: מה טעם להחזיק בדבר שאני עומד לאבד? הפילוסוף עונה בכך שהוא מתרחק מן העולם. עשו עונה בכך שהוא מוכר את העתיד לטובת ההווה. התנועות הפוכות, אבל השורש אחד.

האדם מבקש לשמור על עצמו מפני מה שיעזוב אותו. אם הכול עתיד להילקח ממנו, מדוע לראות בכל זה חלק מעצמו?

שימו לב ללשונו של עשו: **"למה זה לי בכרה"**. הוא אינו שואל מהי הבכורה. הוא שואל מה היא בשבילו. אם יום אחד לא אהיה כאן, מה ערכו של כל מה שלא אוכל להחזיק בו?

והתורה מסיימת: **"ויבז עשו את הבכרה"**. הפילוסוף בז ליישוב העולם, ועשו בז לדבר שהיה אמור לקשור אותו אל העתיד.

למה זה אנכי

אבל עוד לפני שעשו שאל **"למה זה לי בכרה"**, נשמעה בפרשה שאלה דומה להפליא. רבקה נושאת ברחמה את שני הבנים. הם מתרוצצים בקרבה, והיא נבהלת. **"אם כן למה זה אנכי"**.

אותן מילים כמעט. עשו שואל: **"למה זה לי"**. רבקה שואלת: **"למה זה אנכי"**. שניהם עומדים מול מציאות המאיימת על משמעות חייהם. אבל איזו תהום פעורה בין שתי השואלים.

רבקה נקרעת בשאלתה, אבל הולכת ודורשת שאלה זו לפני ה'. מתוך השאלה הקיומית היא הולכת לדרוש את דבר ה'. יש אדם שמחמת הקושי עוזב. ויש אדם שמחמת הקושי מבקש להתקרב. השאלה אם יש לו למה ולמי להתקרב.

רבקה הופכת את הסתירה לשאלה. עשו הופך את הסתירה לתשובה.

והתוצאות בהתאם. שאלתה של רבקה מוליכה אותה אל הנבואה, אל הידיעה על שני העמים העתידים לצאת ממנה ועל הברכה שעתידה להגיע לצעיר. שאלתו של עשו מוליכה אותו אל קערת העדשים.

המטעמים של יצחק

אלא שכאן מתגלה דבר מוזר מאוד. עשו אינו האדם היחיד בפרשה שמבקש לאכול כאשר המוות עומד לנגד עיניו. גם יצחק.

"הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי". ומה הוא מבקש לעשות לפני מותו? **"ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות"**.

שני אנשים חושבים על המוות, ושניהם פונים לאוכל. עשו אומר **"הנה אנכי הולך למות"**, ומבקש נזיד. יצחק אומר **"לא ידעתי יום מותי"**, ומבקש מטעמים. אבל כאן מתגלה ההבדל.

אצל עשו, האכילה באה במקום הבכורה. הוא מוכר את העתיד תמורת ההנאה של הרגע. אצל יצחק, האכילה היא ההכנה לברכה. הוא מבקש לאכול כדי שנפשו תברך. עשו אוכל במקום להוריש. יצחק אוכל כדי להוריש.

ויש כאן דבר עמוק עוד יותר. יצחק אינו מבקש להתנתק מגופו כדי להגיע אל הברכה. הוא מבקש דווקא מטעמים שהוא אוהב. טעם, ריח, מאכל, שדה וציד — כל העולם הגשמי נכנס אל תוך מעשה הברכה.

כשיעקב ניגש אליו, יצחק מריח את בגדיו וקורא: **"ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'"**. ריח של שדה נעשה פתח לברכה של דורות.

וזו בדיוק התפיסה העמוקה של הרמב"ן. האדם אינו רק שכל המתארח בתוך גוף. האדם השלם כולל את גופו ואת נפשו. העולם הגשמי אינו קליפה שצריך להיפטר ממנה כדי להגיע אל הנצח. גם הגוף עתיד להיות שותף בחיי הנצח.

ואולי אפשר להעמיד כאן שלוש דמויות זו לצד זו: **עשו** — נאחז בגוף, ומוותר על הנצח. הוא אוכל, שותה, קם והולך. ההנאה של עכשיו שווה בעיניו יותר מן הבכורה שתימשך אחריו.

הפילוסוף — נאחז בנצח, ומוותר על הגוף. הוא מבקש להגיע אל מה שלא יוכל להילקח ממנו, ולכן מרחיק את עצמו מכל מה שחולף.

יצחק — אינו מוותר על אף אחד מהם. הוא אוכל כדי לברך. הגוף עצמו נעשה שותף למעשה הנושא את האדם אל מעבר לחייו.

עשו והפילוסוף נראים כשני הפכים מוחלטים. האחד רודף אחר התענוג הגשמי, והשני בורח ממנו. אבל שניהם מסכימים על הנחה אחת: הגוף והנצח אינם יכולים לחיות יחד. האחד בוחר בגוף. השני בוחר בנצח. יצחק מחזיק בשניהם.

למה יצחק אוהב את עשו?

ואולי מכאן אפשר להבין דבר נוסף, שהפרשה מעמידה לפנינו כחידה: **"ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו"**. מדוע יצחק אוהב דווקא את עשו?

יצחק הרי אינו איש שדה. הוא עולה תמימה, האיש שנעקד על המזבח, האיש שעמד מול המוות וחזר ממנו. ועשו הוא איש ציד, איש שדה, אדם שכל כולו תנועה, כוח וגוף.

אבל ייתכן שדווקא משום כך יצחק נמשך אליו. יצחק אינו מבקש קדושה המנותקת מן העולם. הוא רואה בעשו את השדה, את הכוח, את החיים הגשמיים במלוא עוצמתם. הוא רואה את האפשרות שגם כל אלה ייכנסו אל ברכת אברהם.

הוא אינו רוצה להוציא מן האדם את הציד ואת השדה כדי להשאיר רק את השכל ואת הרוח. הוא אוהב את האדם השלם. ובעשו הוא רואה את האפשרות של שלמות כזאת: איש השדה שיהיה גם נושא הברכה.

זו גדולתה של האהבה הזאת. אבל ייתכן שזו גם סכנתה. מי שמבקש לראות את האדם בשלמותו, ומסרב לחתוך מתוכו את מה שאינו מתאים לחלומו, עלול להתקשות להבחין בשבר שכבר נפער בתוך אותה שלמות.

יצחק אוהב את עשו כולו. הוא רואה את מה שעשו יכול להיות. אבל האם הוא רואה גם את מה שעשו כבר בחר שלא להיות?

וכאן חוזרת הדמעה שבעיניו. אותה דמעה המאפשרת לו לראות את האדם השלם, היא גם הדמעה המכהה את עיניו. היא פותחת את לבו, אבל סוגרת משהו במבטו.

שתי חרדות

ואז מגיע הרגע הנורא. עשו נכנס אל אביו עם המטעמים. יצחק שומע את קולו ומבין שהברכה כבר ניתנה לאחר. **"ויחרד יצחק חרדה גדלה עד מאד"**.

חז"ל מעמידים את החרדה הזאת מול חרדה אחרת בחייו של יצחק. פעמיים נחרד יצחק חרדה גדולה. פעם אחת על גבי המזבח, בשעה שהמאכלת עמדה מעליו. ופעם שנייה כאן, כאשר עשו נכנס אליו לאחר נתינת הברכות. והחרדה השנייה גדולה מן הראשונה.

צריך להבין את הדבר. על המזבח עמד יצחק מול מותו שלו. חייו היו תלויים בין שמים לארץ, ובכל רגע יכול היה הסכין לרדת.

ועכשיו? הוא יושב בביתו. איש אינו עומד להרוג אותו. בניו חיים, והברכה כבר נאמרה. ומדוע הוא נחרד יותר מאשר בשעת העקדה?

משום שעל המזבח עמד לאבד את עצמו. וכאן הוא עומד לאבד דבר אחר: את העולם שכה היה מחובר אליו. את בניו, את תולדותיו, את הבית שבנה, את שלימות החיים בעולם הזה.

מי שצמצם את עצמו רק למה שאין לקחת ממנו, יכול לעמוד מול אובדן כזה ולומר: הדברים הללו אינם אני. אבל יצחק אינו אדם כזה. בניו הם חלק ממנו. ברכתו היא חלק ממנו. עתידו של בית אברהם הוא חלק ממנו.

וכאשר העתיד הזה נקרע לנגד עיניו, הוא נחרד עד מאוד. יותר מאשר בשעה שעמד בעצמו מול המוות.

כאן אפשר לחזור לרמב"ם ולאחיו דוד. הרמב"ם עמד במחלות, בנדודים ובצרות שונות. אבל כאשר אחיו טבע בים, הוא נשבר. מפני שלפעמים אדם מסוגל לעמוד מול מה שמאיים על חייו שלו, ואינו מסוגל לעמוד מול מה שלוקח ממנו אדם אהוב. האהבה הרחיבה את גבולותיו. ומה שהוא אוהב כבר אינו דבר המונח מחוץ לו. הוא עצם מעצמיו.

יצחק עמד מול הסכין, ורעד על בנו.

הבארות: תחיית המתים במים

באמצע פרשת תולדות מופיע סיפור שנראה כאילו אינו שייך כלל לענייננו. יצחק חופר בארות. אבל אם מקשיבים היטב ללשון הפסוקים, מתגלה דבר מפתיע.

"וכל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר". ובהמשך: **"וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם, ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו"**.

שימו לב למילים: אחרי מות אברהם. אברהם מת, והפלשתים סותמים את בארותיו. הם אינם מסתפקים בכך שהאיש עצמו איננו. הם ממלאים בעפר גם את מה שהשאיר אחריו.

ומהי באר סתומה? בור מלא עפר. כמעט קבר. אברהם חפר, מצא מים, העניק חיים לארץ. ואחרי מותו באים הפלשתים ומכסים הכול בעפר. לא רק האדם נקבר. גם מפעלו נקבר איתו.

אפשר היה לומר שכך הוא מנהגו של עולם. אדם חי, בונה, פועל, ואחרי מותו באים אחרים ומשנים את פני הדברים. הבארות נסתמו. מה שהיה, היה.

אבל יצחק אינו מוכן לקבל את הסתימה הזאת. הוא חוזר אל הבארות, מוציא את העפר ומעלה מתוכן שוב מים חיים. ואינו מסתפק בכך. התורה מדגישה שהוא קורא להן באותם שמות שקרא להן אביו.

הוא אינו רק חופר בארות חדשות. הוא מחזיר לחיים את בארות אברהם. אפילו שמותיהן חוזרים. כאילו ביקש לומר: אבי מת, אבל לא כל מה שבנה מוכרח להיקבר איתו.

אדם שחי את קדושת החיים בחומר וברוח, אינו משלים בשום דרך עם מסע המוות של העולם הזה. הוא רוצה לחיות את החיים בחיות אין סופית. בכל העולמות.

וזה אותו יצחק שחז"ל מספרים עליו דבר מופלא. בפרקי דרבי אליעזר מובא שבשעת העקדה, כשהגיעה המאכלת אל צווארו, פרחה נשמתו. וכששבה אליו, פתח ואמר: **"ברוך אתה ה' מחיה המתים"**.

יצחק הוא האיש שכבר עבר דרך המוות וחזר ממנו. ומאז הוא חי בעולם שבו המוות אינו מוכרח להיות סוף הסיפור.

הפלשתים ממלאים את בארות אביו בעפר, ויצחק מסלק את העפר. הם מבקשים לסיים, והוא מבקש להמשיך. הם קוברים, והוא מחיה.

יש כאן תחיית מתים קטנה בתוך חיי היום־יום: באר שהייתה סתומה חוזרת להוציא מים, ומפעלו של אב שמת חוזר לפעול בעולם.

הטיפוס הראשון היה מתבונן בבארות הסתומות ואומר: כך דרכו של עולם. אנשים מתים, מפעליהם נחרבים, וצריך לקבל את המציאות. הטיפוס השני רואה את אותה מציאות, אבל ידו נשלחת אל המעדר. הוא יודע שהבאר סתומה. הוא רואה את העפר. אלא שאינו מוכן להניח לעפר לומר את המילה האחרונה.

אנשים רבים חולמים בשנות נעוריהם, חולמים בהמשך חייהם. ואט אט הם לומדים להיפרד מכל מיני צורות חיים בעולם הזה. **שנה אחר שנה המוות הולך ונעשה אזרח בלבבם**. והם נעשים 'רציונליים' ומשלמים עם המוות האיטי הזה.

מי שמאמין שהמוות אינה סופית — חופר. ואפילו מהאדמה הוא יודע להוציא חיים.

שני אבלים שעדיין לא באו

לקראת סוף הפרשה עומדים זה מול זה שני אנשים, ושניהם חושבים על אבל שעדיין לא התרחש.

עשו אומר בלבו: **"יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי"**. רבקה אומרת: **"למה אשכל גם שניכם יום אחד"**. שניהם רואים לנגד עיניהם מוות עתידי. אבל ראו מה עושה כל אחד מהם עם הידיעה הזאת.

עשו מחכה למות אביו כדי שיוכל להרוג את אחיו. מות האב נעשה אצלו תאריך ביומן, מועד שבו תוסר המניעה ממעשה הרצח. האבל עדיין לא הגיע, והוא כבר יודע מה יעשה אחריו.

אצל רבקה מתרחש ההפך. גם היא רואה את האבל מראש, אבל האבל העתידי אינו נעשה אצלה הזדמנות לפעולה הרסנית. הוא נעשה אזהרה. היא רואה את שני הבנים שהיא עלולה לאבד, ונבהלת. ומתוך הבהלה היא פועלת להציל אותם.

אפשר לומר זאת במשפט אחד: האבל של עשו הוא שעון. האבל של רבקה הוא אזעקה.

עשו ממתין למוות כדי לפעול. רבקה פועלת כדי למנוע את המוות. וכאן חוזרת משמעות דבריו של הרמב"ן. הכאב אינו חייב לשתק את האדם, ואינו חייב לגרום לו לברוח מן החיים. הוא יכול לשבור את לבו ולהניע אותו לתיקון.

אותה ידיעה שהמוות עתיד לבוא יכולה לגרום לאדם לוותר על מה שיישאר אחריו, והיא יכולה לעורר אותו להגן על מה שעדיין אפשר להציל.

ואיזה דבר נפלא מתרחש בסופה של הפרשה. עשו ממתין ל**"ימי אבל אבי"**. אבל הימים הללו אינם מגיעים. יצחק אמר **"לא ידעתי יום מותי"** שנים רבות לפני פטירתו, וחי עוד עשרות שנים.

עשו בנה לעצמו תוכנית שלמה סביב מותו הקרוב של אביו, והמוות לא בא בזמן שקבע לו. מי שהפך את המוות למורה הדרך של חייו מגלה שגם לוח הזמנים של המוות אינו נתון בידו. המוות אינו מתייעץ עם עשו.

רבים הם הפילוסופים והחכמים המשתעשעים בכוחה של המוות. והם לומדים לבוז לעולם. לגוף. לחיים. ומדברים על המוות כאילו הוא נשק סודי שהופך אותם לחסינים ואיתנים. אבל המוות הוא הדבר שהכי רחוק משליטתם. ואין איש יודע אימתי ימות. והמוות שהחכם נאחז בה, לועגת עליו.

ואכן כל הדמויות בפרשת השבוע שדיברו על המוות הקרוב, חיו שנים רבות אחר כך.

הדמעה שבעיני יצחק

ועכשיו נחזור אל העקדה. יצחק שוכב על גבי המזבח. המאכלת מעל צווארו. מלאכי השרת מביטים בו ובוכים.

למה הם בוכים? מפני שהם רואים אדם שלם העומד להיאבד. הם אינם מבקשים להשתחרר מן הכאב באמצעות הטענה שהגוף אינו חשוב, או שהעולם הזה ממילא חולף. הם רואים את החיים, ורואים עד כמה הם יקרים.

הסיבה לכך שאנשים בוכים ומורידים דמעות, עדיין לא הוסבר במדע כיום. הדמעות סופגים בתוכם את שיא החיים כאשר הם עומדים מול המוות. הדמעה מבקשת להטביע את המוות. ומבקשת לשטוף נפש וגוף בטללי חיים. זו גם הקשר לבין הדמעות בזמן שאדם צוחק. יצחק. צחוק. ודמעות המסרבים למות.

והדמעות שלהם נופלות לתוך עיניו של יצחק. מאותו יום יצחק נושא עמו את המבט הזה.

הוא מביט בעשו ורואה לא רק איש ציד, אלא אדם שלם, עם הגוף, השדה והכוח שבו. הוא מבקש להכניס גם את כל אלה אל ברכת אברהם. הוא מביט בבארות אביו שנסתמו אחרי מותו, ואינו מסוגל לראות בהן רק בורות מלאים עפר. הוא רואה חיים שאפשר להשיב אל העולם. הדמעות של יצחק ממלאים את הבארות במים חיים.

הוא עומד מול מותו שלו ואינו עסוק רק בשאלה מה עומד להיגמר. הוא מבקש לאכול, לברך ולמסור הלאה. וכשמתברר לו שהברכה ניתנה ליעקב, הוא נחרד חרדה גדולה יותר מזו שחווה על המזבח.

מפני שאהב. מפני שבניו ותולדותיו היו חלק ממנו. מפני שכאשר אדם מרחיב את חייו אל מה שהוא אוהב, כל אובדן נעשה קריעה בתוכו.

אבל בתוך החרדה הזאת הוא מסוגל גם לומר: **"גם ברוך יהיה"**. הוא אינו מוציא את עשו מלבו כדי לקבל את הברכה שניתנה ליעקב. הוא נושא את הכאב, וממשיך.

וזו אולי המשמעות העמוקה של הדמעה שבעיניו. הדמעה הזאת מעניקה לו את היכולת לראות את האדם השלם, את הגוף והנפש, את החיים ואת כל מה שיש בהם. אבל היא גם מכהה את עיניו.

אותה אהבה המבקשת להכיל את האדם כולו מקשה עליו לפעמים להבחין במה שנקרע בתוך האדם. הוא רואה בעשו את כל מה שיכול היה להיות, ואולי משום כך אינו רואה עד כמה רחוקה הבחירה של עשו מן הברכה שהוא מבקש למסור לו.

הדמעות אינם רק כוח, הם גם חולשה. שכן העולם הזה מתעתע, ולחיות אותם במלא מובן המילה הדמעות צריכות לטשטש את שדה הראייה. לא ניתן לראות הכל ולחיות.

זו משמעות העיוורון של יצחק. ודמעותיו.

ובכל זאת יצחק אינו מוותר עליה. הוא אינו מבקש להפוך לאדם שאין דבר שאובדנו יעציב אותו. הוא מבקש להמשיך לאהוב.

בשנה הראשונה שנכנסתי לישיבה קטנה. זכור לי שמאוד השפיעו עלי כמה שורות בספר ביכורי אביב לרבינו הקדוש רבי יעקב אריה מראדזמין זצ"ל. הוא שואל שם, הרי יצחק אמר לעשו שהוא כבר ברך את יעקב **"ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני"**.

אבל בהמשך הוא כן ברך אותו. מדוע? הוא עונה: כיון שבכה והוריד דמעות. **"ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויבך"**.

הדמעות הם מפתח לחיים עצמם. הדמעות הם הצעקה של מי שרוצה לחיות. עשו היה לו את הכוחות לבכות. והוא אכן היה איש מלא חיים. אבל הוא בז להם. ולא השכיל להבין את דרכו של אביב. שהדמעות הם מפתחים לחיים מלאים ומשמעותיים. וכל הבז להם, בז לעצמו. ואכן דמעות אלו, העניקו לעשו את כל משמני הארץ.

כאן עומדות לפנינו שתי התשובות הגדולות לשאלת המוות. אפשר לראות במוות את מנהגו של עולם, וללמוד כיצד להגביל את הכאב כדי שהאדם יוכל להמשיך לחיות. ואפשר לראות במוות שבר בטבעו המקורי של האדם, וללמוד מן הכאב עד כמה עמוקים החיים שנלקחו ועד כמה יקרה השלמות שאבדה.

יצחק חי את הדרך השנייה. הוא אינו משלים עם הבארות הקבורות, אלא חופר אותן מחדש. הוא אינו מוציא את עשו מלבו, גם כאשר הברכה עוברת ליעקב. הוא אינו מבטל את החרדה, אבל מתוכה הוא מקבל את הדין.

הוא האיש שמת וחזר על גבי המזבח, ולמד שהמוות אינו מוכרח להיות המילה האחרונה. ולכן הוא יכול לחיות בעולם הזה בלב פתוח, גם כאשר הלב הזה נשבר.

עשו רואה את המוות ומוכר את העתיד. רבקה רואה את השכול האפשרי ופועלת להציל את בניה. ויצחק נושא בעיניו דמעה אחת מאז העקדה. דמעה שבגללה הוא אוהב, שבגללה הוא נחרד, ושבגללה הוא מסרב לראות במוות את סופו של כל מה שאהב.

מי שאוהב את האדם כולו, בוכה עליו כולו, ומקווה לו כולו.